

«... KNOW, HOW TO WORK...»

NAHORNA A.M.

Review
of the textbook

«Labor protection in the medical industry»

«...ЗНАТИ ЯК ПРАЦЮВАТИ...»

Рецензія на підручник

«Охорона праці в медичній галузі».

Автори: проф., академік НАМН України

О.П. Яворовський, проф. І.В. Сергета,

проф. Ю.О. Паустовський та ін.;

за загальною редакцією проф.,

академіка НАМН України

О.П. Яворовського), виданий у ТОВ «Всеукраїнське спеціалізоване видавництво «Медицина» 2021 року

Видання підручника «Охорона праці в медичній галузі» є справжньою подією у профілактичній медицині. Ще видатний мислитель, вчений, філософ, проте головне, неперевершений лікар стародавніх років Абу Алі Ібн-Сіна (Авіценна) у своїх літературних та наукових творах неодноразово підкреслював: «Головним скарбом життя є не землі, що ти завоював, не багатства, що ти маєш у скринях... Головним скарбом життя є здоров'я, і щоб його зберегти, потрібно багато що знати і передусім знати, як жити, знати, як відпочивати, знати, як працювати...»

І з цим не можна не погодитися. Дійсно, одне з вирішальних місць у процесі формування конкретної особистості, зокрема розвитку людства загалом, безсумнівно, посідає праця, яка в усіх її багатогранних і багатобічних проявах відбувається у межах окремих підприємств, закладів, організацій та установ, які характеризують певні території, будівлі, споруди, устаткування, транспортні засоби, енергетичні джерела, предмети праці, справляючи виражений, доволі часто несприятливий за своїм змістом вплив на стан здоров'я працівників.

Розгляду, аналізу та тлумаченню зазначених питань і присвячений підручник «Охорона праці в медичній галузі» (автори: проф., академік НАМН

України О.П. Яворовський, проф. І.В. Сергета, проф. Ю.О. Паустовський та ін.; за загальною редакцією О.П. Яворовського), виданий у ТОВ «Всеукраїнське спеціалізоване видавництво «Медицина» 2021 року та рекомендований для підготовки студентів медичних закладів вищої освіти IV рівня акредитації, лікарів-інтернів, лікарів-практиків, фахівців з охорони праці тощо.

Підручник підготовано колективом авторів у складі провідних фахівців з профілактичної медицини та безпеки і охорони праці, які представляють Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, Вінницький національний медичний університет імені М.І. Пирогова, Дніпровський медичний університет та інші навчальні й науково-дослідні заклади і установи України. Основний матеріал видання представлено на 488 сторінках та цілком відповідає положенням Стандарту вищої освіти України підготовки спеціаліста галузі знань 22 «Охорона здоров'я», вимогам навчального плану підготовки фахівців другого магістерського рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» у медичних закладах вищої освіти МОЗ України та інших нормативних документів, адекватно враховує офіційні рекомендації з підготовки навчальних видань тощо.

Важливим є і те, що дані, наведені у підручнику, повною мірою забезпечують реалізацію

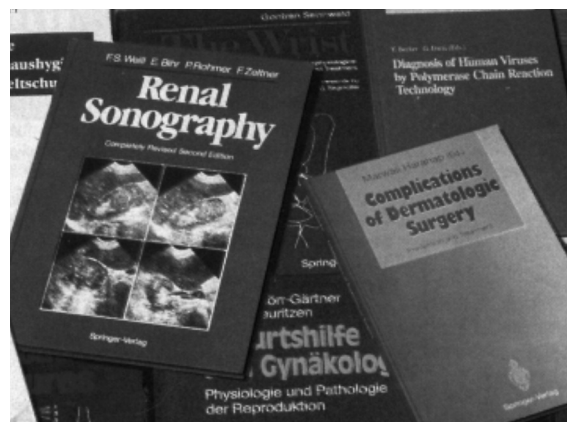
головної мети викладання навчальної дисципліни «Охорона праці в медичній галузі», яка полягає у формуванні серед майбутніх фахівців сфери охорони здоров'я необхідних знань, умінь і компетенцій для забезпечення ефективного управління охороною праці у медицині, передусім створення сприятливих умов виробничого середовища і безпеки праці відповідно до вимог чинних законодавчих документів та нормативно-правових актів.

Разом з тим не можна не підкреслити і той факт, що представлене навчальне видання формує у студентів конкретні знання, уміння і компетенції з медичних, правових, інженерно-технічних та соціально-економічних питань, а також медично-профілактичне й екологічне мислення, приділяючи особливу увагу питанням гігієни та фізіології праці крізь призму причинно-наслідкового впливу характеру та умов праці на функціональний стан і рівень працездатності медичних працівників та закономірності розвитку втоми, виховуючи культуру безпеки та управління охороною праці у медичній галузі та передбачаючи створення сприятливих умов виробничого середовища згідно з чинними законодавчими і нормативно-правовими актами, а також висвітлюючи комплекс заходів, спрямованих на усунення факторів ризику, запобігання виникненню професійних і виробничо зумовлених захворювань, нещасних випадків та формування безпечного середовища у медичній галузі.

Запропонований підручник складається з передмови, 15 тісно взаємопов'язаних та логічно побудованих тематичних розділів, структура подання яких повною мірою відповідає змісту окремих тем навчальної програми з предмету. До їх числа слід віднести такі розділи: «Охорона праці як безпека і гігієна праці: мета, об'єкт, завдання, методологія, зв'язок з іншими дисциплінами, історія розвитку», «Правові та організаційні основи охорони праці у медичних установах та медичних закладах

вищої освіти», «Гігієна та фізіологія праці, значення для створення безпечних умов праці», «Шкідливі і небезпечні чинники, які впливають на працездатність і здоров'я медичних працівників», «Оцінка умов праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу (гігієнічна класифікація праці)», «Гігієна праці в окремих структурних підрозділах закладів охорони здоров'я та медичних закладах вищої освіти», «Основи виробничої безпеки медичних працівників: електробезпека і пожежна безпека», «Поняття про здоров'я. Особливості професійної і виробничо зумовленої захворюваності медичних працівників», «Небезпечні інфекційні захворювання у роботі медичного персоналу», «Нещасні випадки, виробничі травми і професійні захворювання медичних працівників. Порядок їх розслідування та обліку», «Профілактика шкідливої і небезпечної дії факторів виробничого середовища на організм медичних працівників», «Значення вентиляції і освітлення для створення безпечних і сприятливих умов праці у закладах охорони здоров'я», «Невідкладна медична допомога на робочому місці при нещасних випадках у закладах охорони здоров'я», а також «Охорона праці при поводженні з медичними відходами». Крім того, наведено низку додатків, до яких увійшли законодавчі документи, підзаконні акти, нормативні, інструктивно-методичні та навчально-методичні матеріали тощо.

Аналізуючи зміст матеріалів, наведених у навчальному виданні, потрібно відзначити, що у центрі розділу «Охорона праці» як безпека і гігієна праці: мета, об'єкт, завдання, методологія, зв'язок з іншими дисциплінами, історія розвитку» перебувають питання, пов'язані з визначенням поняття «безпека» у діяльності людини, змісту, методології та методів галузі «Охорона праці», освітніх і наукових заходів щодо оцінки провідних факторів умов праці та забезпечення безпеки праці медичних працівників, наведе-

РЕЦЕНЗІЯ

но коротку історію розвитку охорони праці як навчальної дисципліни тощо.

Надзвичайно вагомим є той факт, що розділ починається з вислову одного з основоположників української медицини праці академіка Ю.І. Кундієва про те, що хоча медики загалом не беруть безпосередньої участі у створенні матеріальних благ та їхньої споживчої вартості, однак «важко підрахувати вартість матеріальних благ, створених працівниками, які повернені зусиллями лікарів до повноцінного життя і праці».

Провідні положення розділу «Правові та організаційні основи охорони праці» надають докладну інформацію щодо законодавства України про охорону праці, передусім конституційні засади охорони праці, основні принципи державної політики України у галузі охорони праці, численні нормативно-правові акти держави з охорони праці, національні стандарти з охорони праці, акти з охорони праці, які діють на підприємствах, в установах та в організаціях, інструкції з охорони праці та систему державного управління охороною праці, про Державну службу України з питань праці та її структуру і функції, міжнародні норми у галузі охорони праці тощо. Саме у цьому розділі підкреслюється, що охорона праці являє собою систему правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності. Причому забезпечення адекватної реалізації вимог з охорони праці представників сфери

охорони здоров'я базується на низці законодавчих і нормативно-технічних документів, які регламентують відносини між роботодавцями і працівниками у цій сфері.

Матеріали, викладені у розділі «Організація охорони праці у медичних установах та медичних закладах вищої освіти», присвячені викладенню державних та галузевих основ організації діяльності служби охорони праці. Авторами визначені провідні положення законодавства України щодо створення служби охорони праці для організації виконання адекватних та ефективних заходів, спрямованих на запобігання виникненню нещасних випадків, професійних захворювань або аварій під час виконання трудової діяльності. Наведено детальне тлумачення основних функцій служби охорони праці, прав і обов'язків фахівців, які працюють у цій сфері, тощо. Належну увагу приділено галузевим програмам поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, підкреслено провідні складові Державної політики у галузі охорони праці. Зрештою, відзначено особливості структури, основні функції і завдання управління охороною праці у медичних установах, завдання і функції структур, які здійснюють громадський контроль над дотриманням законодавства про охорону праці, принципи організації, види навчання і перевірки знань з питань охорони праці тощо.

Надзвичайно суттєві та важливі з навчальних позицій поняття викладені у розділі «Гігієна та фізіологія праці, значення для створення безпечних умов праці». На нашу думку, цей розділ слід вважати одним з серцевинних у струк-

турі підручника, передусім тому, що його зміст надає можливість вивчити та засвоїти категорійно-понятійний апарат навчальної дисципліни «Охорона праці в медичній галузі», визначити, що саме завдяки виконанню окремих виробничих операцій і певних професійних дій реалізуються особистісні прагнення осіб, які працюють, забезпечується соціальне та економічне благополуччя держави, створюються передумови до формування необхідного для подальшого розвитку людства інтелектуального та матеріального потенціалу суспільства, отже умови та ступінь безпеки праці становлять один з найсуттєвіших чинників формування здоров'я і окремого працівника, і великих виробничих колективів. Разом з тим несприятливі для здоров'я умови виконання трудової діяльності можуть стати цілком імовірною причиною виникнення різноманітних професійних хвороб, інвалідизації працівників сучасного виробництва. Автори підкреслюють, що фізіологія праці являє собою галузь медичної науки і практики, яка вивчає особливості змін функціонального стану організму людини, що відбуваються у результаті впливу виробничої діяльності. Отже, її метою є розробка та запровадження основ раціональної організації трудового процесу, режимів праці та відпочинку, заходів для оптимізації робочого місця, які забезпечують нормалізацію фізіологічних процесів, сприяють запобіганню виникнення втоми та підтримують високий рівень працездатності. Водночас гігієна праці становить галузь медичної науки і практики, яка вивчає вплив на здоров'я людини умов та чинників виробничого середовища і трудової діяльності. Тому пріоритетними завданнями гігієни праці потрібно вважати розробку гігієнічних нормативів і рекомендацій з метою профілактики професійних захворювань, оптимізації умов праці, підвищення її ефективності, запобігання виникненню втоми та перевтоми. Наведені положення і являють собою фундаментальні основи навчальної

дисципліни «Охорона праці в медичній галузі».

Не менш важливими слід визнати дані, представлені у розділі «Шкідливі і небезпечні чинники, які впливають на працездатність і здоров'я медичних працівників». Передусім потрібно звернути увагу на класифікації праці медичних працівників як за освітньо-кваліфікаційними рівнями, так і за профілями медичної діяльності, основні шкідливі та небезпечні чинники виробничого середовища і трудового процесу медичних працівників, особливості їхнього небезпечного специфічного і неспецифічного впливу на стан здоров'я персоналу закладів охорони здоров'я. Надзвичайно вагомою позитивною рисою матеріалів, наведених у розділі, слід відзначити їхні конкретність, лаконічність, профілактично спрямований зміст та оперативність з точки зору аналізу поточної ситуації. Саме тому до структури розділу увійшли дані щодо подій останнього часу, пов'язаних з пандемією COVID-19 та чинниками, які через неї впливають на адаптаційні можливості організму працівників закладів охорони здоров'я.

Логічним продовженням попередньої глави підручника є дані, представлені у наступному його розділі «Оцінка умов праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу (гігієнічна класифікація праці)». Введення його матеріалів до структури навчального видання є цілком логічним та доцільним кроком, тому що надає уявлення про основні чинники професійного ґенезу, що впливають на людину, яка працює, у тому числі й на медичного працівника. Важливим є також чітке викладення понятійного апарату щодо оцінки шкідливих та небезпечних чинників виробничого середовища і трудового процесу працівників сучасних закладів охорони здоров'я, тлумаченню яких присвячена значна частина представлених матеріалів.

Ще одним серцевинним розділом навчального видання,

беззаперечно, слід вважати матеріали, наведені у розділі «Гігієна праці в окремих структурних підрозділах закладів охорони здоров'я та медичних закладах вищої освіти». Саме у ньому наведено дані щодо забезпечення безпеки та охорони праці лікарів різних спеціальностей, підкреслюється, що охорона праці медичних працівників, які здійснюють трудову діяльність у сучасних закладах охорони здоров'я, починається з адекватного розв'язання найактуальніших питань раціонального проектування та розміщення медичних закладів, установ і підрозділів різного профілю, виходячи з правових, архітектурних, санітарно-гігієнічних і соціально-економічних вимог. Крім того, авторами обґрунтовано основні принципи та підходи до забезпечення безпеки праці у закладах охорони здоров'я, встановлено конкретні гігієнічні вимоги до проектування і будівництва лікувально-профілактичних закладів, особливостей впливу шкідливих та небезпечних чинників виробничого середовища, що діють на медичних працівників в окремих структурних підрозділах закладів охорони здоров'я, а також заходи, спрямовані на зменшення несприятливої дії виробничих чинників на організм медичного персоналу.

Дані розділу «Основи виробничої безпеки медичних працівників: електробезпека і пожежна безпека» є ще однією важливою складовою системи охорони праці у медичній галузі та визначають стратегію поводження з ще одним суттєвим небезпечним виробничим фактором, властивим сфері охорони здоров'я.

Не можна обійти увагою і матеріали, викладені у розділі «Поняття про здоров'я. Особливості професійної і виробничо обумовленої захворюваності медичних працівників», в якому відображаються існуючі у світі теоретичні підходи до трактування здоров'я працівників як медико-біологічної та соціальної категорії. У подібних виданнях розглядаються концептуальні моделі визначення поняття «здоров'я», йдеться про

відмінності професійно значущого тлумачення проблем індивідуального і популяційного здоров'я та критерії оцінки у контексті впливу на стан людини різноманітних чинників ризику, визначаються гігієнічні особливості умов праці та стану здоров'я лікарів різного профілю (хірургічного, терапевтичного, стоматологічного тощо), загальні особливості професійної та виробничо обумовленої захворюваності медичних працівників.

Про ще один надзвичайно важливий професійно обумовлений фактор, що є невід'ємним компонентом лікарської справи, йдеться у розділі підручника «Небезпечні інфекційні захворювання у роботі медичного персоналу». Дійсно, інфекційні хвороби є надто актуальною проблемою в усіх країнах світу і продовжують становити загрозу подальшому розвитку людства. Так, за даними ВООЗ, смертність внаслідок інфекційних хвороб посідає друге місце у світі після хвороб системи кровообігу. На жаль, цей чинник є актуальним і для представників медичних професій, тим більше, що в Україні на інфекційні хвороби щороку хворіють від 616 тисяч до понад мільйона осіб, що значно перевищує захворюваність у провідних країнах Європи. І це без урахування такого небезпечного чинника, як COVID-19.

Зрештою, зважаючи на той факт, що трудова діяльність працівників закладів охорони здоров'я пов'язана з впливом комплексу негативних виробничих чинників різного походження, робота медичного працівника вважається однією з найнебезпечніших, такою, що потребує розробки, наукового обґрунтування і впровадження ефективних заходів її оздоровлення та надійної охорони праці, недопущення виникнення випадків виробничого травматизму, вирішення санітарно-гігієнічних, технічних, соціально-економічних та інших проблем у медичній галузі дозволяють суттєво знизити рівень професійної захворюваності, підвищити ефективність праці та зберегти здоров'я медичних працівників. Викладенню саме

цих питань присвячено розділи «Нещасні випадки, виробничі травми і професійні захворювання медичних працівників, порядок їх розслідування та обліку», «Профілактика шкідливої і небезпечної дії факторів виробничого середовища на організм медичних працівників» і «Значення вентиляції та освітлення для створення безпечних і сприятливих умов праці у закладах охорони здоров'я».

Зрештою, головним змістом двох останніх розділів підручника «Невідкладна медична допомога на робочому місці при нещасних випадках у закладах охорони здоров'я» і «Охорона праці при поводженні з медичними відходами» є викладення основ надання невідкладної медичної допомоги, тобто сукупності негайних, простих і доцільних дій, спрямованих на збереження здоров'я потерпілого, встановлення клінічних синдромів та ознак при тяжких ураженнях, заходів і засобів, спрямованих на зменшення несприятливої дії виробничих чинників на організм медичного працівника в окремих структурних підрозділах закладів охорони здоров'я, основні правила поводження з медичними відходами тощо.

Зміст додатків та список літературних джерел надають повну і цілком сучасну та достовірну інформацію щодо діючих законодавчих, правових та організаційно-правових документів, які регламентують санітарно-гігієнічні характеристики умов праці медичних працівників та виробничої безпеки в умовах сучасних закладів охорони здоров'я, а також навчально-методичної й інформаційно-довідкової літератури та наукових статей.

Отже, слід відзначити, що зміст підручника «Охорона праці в медичній галузі» повно і всебічно відображає вимоги інтегральних, загальних та спеціальних компетенцій підготовки фахівців-медиків, чітко спрямований на досягнення програмних результатів навчання, передбачених навчальними документами другого магістерського рівня вищої освіти.

Підручник написаний у доступній для студентської молоді формі, лаконічно і цілісно. Заслужовує на схвалення і той факт, що подібне видання є першим виданням подібного змісту в Україні.

Таким чином, підручник «Охорона праці в медичній галузі», в якому викладені правові і організаційні засади охорони праці у медичній галузі, питання гігієни та фізіології праці, оцінки впливу факторів виробничого середовища на здоров'я медичного персоналу, висвітлені питання обґрунтування та запровадження комплексу заходів, спрямованих на зниження або усунення факторів ризику, збереження високого рівня працездатності, запобігання виникнення професійних та виробничо обумовлених захворювань, нещасних випадків та формування безпечного середовища у закладах охорони здоров'я, підготовлений відповідно до вимог навчальної програми з предмету, передбачає цілком достатнє інформаційне забезпечення процесу засвоєння навчального матеріалу студентами та здійснення ефективного контролю якості підготовки, повною мірою відповідаючи сучасним вимогам до підготовки видань подібного змісту, отже заслуговує на всебічне схвалення та рекомендується до широкого використання як підручник для студентів медичних закладів вищої освіти. Видання, безсумнівно, є корисним і для лікарів-інтернів, і для практичних лікарів, і для фахівців з охорони праці і має знайти відповідне місце у структурі організації безперервного професійного розвитку сучасних медичних працівників.

НАГОРНА А.М.,

доктор медичних наук,
професор,
член-кореспондент НАМН
України,
завідувачка лабораторії
епідеміологічних досліджень
та моніторингу професійного
здоров'я
ДУ «Інститут медицини праці
імені Ю.І Кундієва
НАМН України»

ДО УВАГИ АВТОРІВ

Журнал «Довкілля та здоров'я» публікує статті, що містять нові теоретичні та експериментальні дані, результати наукових досліджень стану здоров'я населення і довкілля. Рукописи повинні мати супровідний лист і обсяг до 23 тисяч знаків з пробілами. Стаття має бути підписаною усіма авторами, що дає право на її публікацію та розміщення на сайті журналу.

Не можна направляти до редакції роботи, які були надруковані в інших виданнях.

Перевага надаватиметься авторам, які надішлють копію передплатної квитанції.

Оформлення статті: УДК, прізвище та ініціали автора; установа, де працює автор; назва статті (до 10 слів) має відбивати її зміст. Підпис, точна адреса та телефон для зв'язку обов'язкові.

Мова – переважно українська, можливі англійська та російська.

Оформлення резюме: назва статті, прізвище, ініціали автора та короткий зміст статті з зазначенням мети, матеріалів, методів і основних результатів (обсягом

до 300 слів). Резюме подають двома мовами (наприклад, стаття українською мовою, резюме – англійською та російською).

Ключові слова: не більше 5-6, подаються трьома мовами (українською, російською, англійською).

Стаття має містити розділ «Література» (бібліографічні посилання). Кількість джерел у списку літератури не має перевищувати 12-15 для оригінальних статей та 40 – для оглядових.

Звертаємо Вашу увагу, що у списку літератури усі посилання подаються згідно з **новим ДСТУ 8302:2015** «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» у порядку їх цитування у тексті **мовою оригіналу**. Приклади оформлення бібліографічного посилання згідно з новим стандартом розміщено на сайті журналу.

Посилання на неопубліковані роботи та роботи для обмеженого користування, дисертації, робочі документи ВООЗ та інших організацій **не допускаються**.

За правильність та повноту складання бібліографічних посилань згідно ДСТУ 8302:2015 відповідає автор.

До відома авторів!

Повідомляємо, що журнал «Довкілля та здоров'я» включено до наукометричної бази РИНЦ (Российский индекс научного цитирования) <http://elibrary.ru/>. Інформацію про журнал можна знайти у базі за пошуковим словом «Довкілля». Повні тексти статей розміщені у базі за адресою http://elibrary.ru/title_about.asp?id=48775.

Звертаємо увагу на важливість правильного добору ключових слів до статті, що є запорукою ефективного пошуку публікацій з певної тематики, а також сприяє росту Вашого індексу цитування.

Статтю необхідно надсилати на дискеті, CD-диску або електронною поштою.

Формат текстових файлів: doc, txt, rtf. **Таблиці** слід набирати у програмі Word.

Направлені до редакції роботи авторам не повертаються. Роботи приймаються до друку за результатами редакційного рецензування.

Адреса редакції: 02094, м. Київ, вул. Попудренка, 50. Тел.: (044) 292-13-94, (044) 292-06-29.

Email: igme1@ukr.net
olgarada@meta.ua
www.dovkil-zdorov.Kiev.ua

INFORMATION TO AUTHORS

Journal «Dovkillia ta zdorovia» (Environment & Health) publishes the articles with new theoretical and experimental data, results of investigations in the field of the state of health of population and environment.

The manuscripts should have a covering letter. Volume of the paper shouldn't exceed 23 000 printed symbols with spaces.

The article should be signed by each author, it gives a right for its publication and location on the website of the journal. The articles, published in other editions, are not accepted.

Requirements to the article

Please indicate UDC, the author's (authors') surname(s) and initials, official names of the institution where the author works, article title (to 10 words) should reflect its meaning.

The signs of each author, contact address and telephone number are necessary. The articles are published in Ukrainian, Russian and English.

The abstract should include the following information: title of the article, author's (authors') surname(s) and initials, and information on the objective, materials, methods and main results (to 300 words). The abstract should be in Ukrainian or Russian and English.

Keywords: not more than 5-6 words in Ukrainian, Russian and English.

Requirements to the References

A number of the works in references should not exceed 12-15 in the original experimental work and 40 in the survey. References are given according to the rules of references' presentation according to the requirements of the SCOPUS (Elsevier) abstract analytical database in the original language and composed due to the order of citing in the text.

One cannot refer to non-published works and works of limited use, dissertations, working documents of the WHO and other organizations.

Examples of the References can be found on the site of the journal.

The author sends a CD disk with text and abstract with the title of the article and names of the authors.

Format of text files: doc, txt, rtf.

Tables should be in one of the current versions of the Word processing packages.

The articles sent to the editorial board are not returned to the authors. The articles are accepted for publication according to the results of the editorial review.

Our address:

Environment & Health
50, Popudrenko Str., Kyiv, 02094,
Tel: + 38 (044) 292-13-94, (044) (044) 292-06-29.
Email: igme1@ukr.net
olgarada@meta.ua,
www.dovkil-zdorov.kiev.ua